

ELVĪRA ELKSNE

Dzimusi: 1906. gada 17. septembrī

Mācības: Biržu Lauksaimniecības skolā, Zeltmata Latvju dramatiskajosursos

Darbs: LNS sistēmā — režisore Rīgas nodaļas klubā, kultūras centrā «Rītausma»

LNS biedre no 1947. gada

Sabiedriskie nopelni: nedzirdīgo aktieru skolotāja un talantu kaldinātāja, teātra vēstures apkopotāja, laikraksta «Kopsolī» brīvprātīgā korespondente

LNS Goda biedre no 1985. gada

Elvīra Elksne — mūsu nedzirdīgo teātra druvas prasmīgā kopēja

Elvīrai Elksnei — Latvijas Nedzirdīgo savienības Goda biedrei kopš 1985. gada, mūsu nedzirdīgo teātra Māmuļai aizvadīta jau 101. dzimšanas diena. Viņa ir izcila personība, Latvijas Nedzirdīgo savienības gods un lepnums, jo devusi lielu ieguldījumu nedzirdīgo kultūras attīstībā.

Gandrīz pusgadsimtu vadot nedzirdīgo teātra kolektīvu, viņa ir ierakstījusi spilgtas lappuses nedzirdīgo kultūras vēsturē. Režisores aktiermeistarības skolu ir izgājuši vairāk nekā piecdesmit nedzirdīgie talanti.

E.Elksnes režijā nedzirdīgo teātrī iestudētas neskaitāmi daudz lielas un mazas lugas un teatralizēti uzvedumi, skeči un citi skatuves priekšnesumi.

Režisore, skolotāja, vēstures apkopotāja

E. Elksne bija ne tikai šo iestudējumu režisore, bet arī scenāriju autore un inscenētāja. Teātra kolektīvs daudzkārt ieguvis godalgotas vietas un izpelnījies atzinību ne tikai Latvijas, bet arī Baltijas republiku un bijušās Vissavienības pašdarbības festivālos. Nedzirdīgo amatierteātra aktieri guvuši ļoti labus panākumus arī pašdarbības skatēs, kur piedalījās kopā ar dzirdīgo aktieru kolektīviem.

E. Elksne regulāri rakstījusi nedzirdīgo laikrakstam «Kopsolī» par nedzirdīgo teātra kolektīva darbību, pašdarbības skatēm, kā arī par citu republiku nedzirdīgo pašdarbnieku viesizrādēm. Latvijas Nedzirdīgo savienības muzejam viņa nodevusi savu apjomīgo rokrakstu «Drāmas ansambļa vēsture no 1946. gada līdz 1987. gadam». E.Elksnes darbs ir vērtīgs avots, lai iepazītu un pētītu nedzirdīgo teātra vēsturi un kultūru.

Uz Rīgu! Tur teātrī...

Elvīra Elksne dzimusi 1906.gada 17. septembrī Rīgā. Māte bija šuvēja, bet tēvs strādāja Šteina dzirnavās. Pēc septiņiem gadiem vecāki nopirka zemi Iekiņgrāves pagastā (tag. Viesītes pagasts) un sāka saimniekot savā saimniecībā. I Pasaules kara gadus Elvīrai ar saviem vecākiem un brāli nācās pavadīt bēgļu gaitās Krievijā.

Pēc pamatskolas beigšanas Elvīra turpināja mācības Biržu divgadīgā lauksaimniecības skolā. Vēlāk viņa gribēja tālāk mācīties Malnavas lauksaimniecības vidusskolā, lai pēc tam varētu strādāt par pienotavas vadītāju, kas tajā laikā bija pieprasīts amats. Vidusskola viņas vecākiem bija par dārgu. Elvīrai nācās palikt mājās un palīdzēt vecāku saimniecībā, tomēr

viņa negribēja dzīvot laukos. Uz Rīgu pie sevis aicināja krustmāte, teikdama: «*Ko tu darīsi tur, uz laukiem? Re-dzi, cik tēvam un mātei ir grūta dzīve!*»

Rīgā bija iespējams turpināt izglītību un mācīties to, kas Elvīru interesēja. Vispirms viņa apmeklēja mājturības kursus un brīvajās svētdienās kopā ar draugu Teodoru skrēja uz teātriem, jo abi bija lieli teātra mīļotāji. Ar Teodoru, kas strādāja spiestuvē par burtlici, viņa apprecējās 1929. gadā. Pēc gada piedzima dēliņš, taču medmāsas nolaidības dēļ viņš nomira jau astotajā dienā. Sāpes par zaudēto pirmdzimto mazināja 1931. gadā dzimusī meita Gaida.

Kad meitiņa paaugās, Elvīra sāka apmeklēt Zeltmata Latvju dramatiskos teātra kursus. Trīsgadīgo mācību programmu viņa pabeidza ar labām sekmēm. Šķiet, ka interese par teātri Elvīrai ir iedzimta, jo viņas māte jaunībā daudz spēlējusi Neretas dramatiskajā pulciņā. Drīz pēc kursu beigšanas sākās II Pasaules karš, kas pārtrauca normālu teātru darbību Latvijā un Elvīra nevarēja parādīt savas aktrises spējas. Pēc kara teātru darbība tika atjaunota arī Jelgavas teātrī. Tā kā pilsēta bija sagrauta un izpostīta, atjaunotais Jelgavas teātris, kurā aktrises gaitas uzsāka Elvīra, darbojās Rīgā. Vēlāk Jelgavas teātri pārcēla uz Valmieru, bet ģimenes dēļ E. Elksne palika Rīgā un sāka strādāt par mākslinieciskās pašdarbības pulciņu režisori.

Un tad viņa atnāca pie nedzirdīgajiem...

Jau pirmajos pēckara gados Latvijas PSR Kurlmēmo biedrības (tag. Latvijas Nedzirdīgo savienība) atjaunotais pašdarbības teātris izteica vēlēšanos darboties profesionāla režisora vadībā, tādēļ Jelgavas teātrim tika izteikts lūgums dot to. Taču neviens no Jelgavas teātra aktieriem nevēlējās strādāt ar mēmajiem, kā toreiz sauca nedzirdīgos cilvēkus. Tad teātra galvenais režisors

Pēteris Lūcis uzrunāja E.Elksni, teikdams: *«Elksnīt, tu jau esi pietiekoši strādājusi režijā, tev ir laba sirds, tu esi mūsu kolektīvā uzrādījusi arī labas organizatora spējas...»* E. Elksne pieņēma izaicinājumu — strādāt ar nedzirdīgiem cilvēkiem, ar kuriem nekad iepriekš nebija saskārusies. 1946. gada 6.oktobrī Elvīra Elksne ieradās Kurlmēmo biedrības mītnē, lai sāktu organizēt un vadīt nedzirdīgo dramatisko pulciņu. Uz pirmo tikšanos jaunā režisore gāja ar satraukumu — galvenā doma bija, kā varēs ar viņiem sarunāties. Līdzpaņemto bloknotu un zīmuli nevajadzēja lietot, jo viņas sagaidītāji Ženija un Georgs Porši prata labi lasīt no lūpām.

Teātra pulciņa dalībnieki bija ļoti centīgi, un jau pēc mēneša jaunā režisore skatītāju vērtējumam varēja nodot pirmo iestudējumu — I. Bolotovas lugu *«Varenais spēks»*. Toreiz Kurlmēmo biedrība atradās Vecrīgā, Šķūņu ielā 19. Pirmizrāde notika vienā istabiņā bez skatuves un dekorācijām. Otrā istabiņā izvietojās skatītāji. Daudzi stāvēja kājās, jo nepietika sēdvietu. Iizrāde guva necerēti labas skatītāju atsauksmes.

Drāmas pulciņš auga lielumā un dziļumā

Nedzirdīgie izrādīja aktīvu interesi par teātra mākslu, jo ar katru nākamo izrādi pievienojās jauni spēlētāji. Mēģinājumi notika vakaros, divas reizes nedēļā un ilga 3 — 4 stundas. Drāmas pulciņam nebija nekādu līdzekļu, tāpēc katrai izrādei vajadzīgos rekvizītus un kostīmus gādāja paši aktieri. Lai katrs sākums izrādes laikā būtu savā vietā un vajadzīgā brīdī aktieriem pie rokas, par to rūpējās nedzirdīgo aktrise Līvija Bauere, pirmā pulciņa rekvizitore un skatuves iekārtotāja. Vēlāk šīs rūpes uzņēmās Rīgas kluba vadītāja Monika Caica, vēl pēc tam — Anna Jāņkalne.

No pirmajā gadā iestudētiem viencēlieniem režisorei visvairāk gāja pie sirds dziesmu spēle *«Ar sil-*

tu vēju». Ludziņu bija izraudzījies Aleksandrs Celms, kas spēlēja vienu no galvenajām lomām. Viņš ar balsi nodziedāja vairākas jūrnieku dziesmiņas, vienlaikus rādot tās zīmju valodā. Tas E. Elksnei bija atklājums.

Nākamajā gadā jaunā režisore turpināja intensīvi strādāt, lai katru mēnesi būtu jauna programma, ar ko biedrības pasākumu noslēgumos iepriecināt skatītājus. Tika iestudēti viencēlieni, jo lielāka luga prasīja plašākas telpas — skatuvi un skatītāju zāli. 1948.gadā pulciņa dalībnieki pieprasīja, lai tiktu iestudēta vairākcēlienu luga, kas ļautu nodarbināt visus spēlēt gribētājus. Biedrības vadība apsolīja sameklēt lielākas telpas un sākās darbs pie četrus cēlienu komēdijas «Cita bērns». Pirmo lielāko iestudējumu izrādīja Medicīnas darbinieku namā, kas toreiz atradās Brīvības ielā. Skatītāju zāle bija pilna, jo nedzirdīgo izrādi gribēja noskatīties arī daudzi medicīnas darbinieki. Šo izrādi atzinīgi novērtēja režisores uzaicinātie kolēģi — profesionālie aktieri. Elvīrai Elksnei, kā iesācējai šajā jomā, šis vērtējums bija svarīgs, tas deva stimulu un jaunus ierosinājumus turpmākam darbam.

Darbs ar lielu slodzi un — pirmie panākumi

1950.gadā Kurlmēmo biedrība dabūja plašākas telpas Jāņa sētā 5, kas ļāva nedzirdīgo teātrim darboties rosīgāk. Tur bija neliela zāle, apmēram simts skatītājiem, un neliela skatuve.

Piecdesmitajos gados nedzirdīgo teātra pulciņa repertuārā galvenokārt tika iekļauti padomju autoru darbi, kas propagandēja padomju cilvēka varonību un dzimtenes mīlestību. Režisore atzīst, ka tā bija tā laika nodeva komunistiskajai ideoloģijai, bet, ja gribēja spēlēt teātri, tas bija jāpieņem. Bija jāstrādā ar Tautas mākslas nama ieteiktajiem viencēlieniem, skečiem un dažādiem humora gabaliņiem, kas bija rakstīti speciāli

pašdarbības pulciņiem. Toreiz pašdarbības pulciņa vadītāju darbu stingri kontrolēja un iestudētās programmas bija jāapstiprina Kultūras ministrijas Mākslas lietu pārvaldē.

1955. gads nedzirdīgo teātrim atnesa pirmo uzvaru, kas tika iegūta vienlīdzīgā konkurencē ar dzirdīgajiem. Igaunu rakstnieces Maijas Talvestes lugas «Tīna» iestudējums arodbiedrību līmeņa republikāniskajā dramatisko ansambļu skatē ieguva 1. vietu. Skates komisija, kurā bija profesionāli aktieri un režisori, vienprātīgi atzina, ka nedzirdīgie amatiereteātra aktieri darbojās brīvi, atraisīti, viņu tēlojums izcēlās ar labu skatuves meistarību. Režisore gan nebija cerējusi uz tik lieliem panākumiem, jo tajos gados Tautas Mākslas nama vadībai bija negatīva nostāja pret invalīdu pašdarbību. Toreizējais direktors Arvīds Donass Elvīrai Elksnei rupji un nežēlīgi pateica: «*Pasaulei viņi mums nav jārāda.*» Elvīra slavē Arodbiedrību komitejas kultūras daļu, kura pret nedzirdīgajiem izturējās kā pret līdzvērtīgiem sabiedrības locekļiem un vienmēr aicināja nedzirdīgos piedalīties tās rīkotajās skatēs.

Redzot nedzirdīgo drāmas pulciņa izaugsmi, režisore sāka dot sarežģītākus uzdevumus. Lai neviens nepaliktu bez darba un lai augtu aktiermeistarība, viņa visiem sameklēja individuālo repertuāru — dzeju, stāstījumu. Bez tam Elksne ierosināja interesentiem nodarboties ar pantomīmu.

Jaunums — kopā ar tulku

1957. gadā režisores darbā ienāca jaunums — zīmju valodas tulks Melita Blome. Viņa sinhroni lasīja tekstu zīmju valodā, tulkoja režisores norādījumus, kā arī strādāja pie aktieru zīmju valodas izkopšanas. E. Elksne atzina, ka tas ļoti atvieglāja darbu. Pirms tam režisorei nācās mēģinājumos pieiet pie katra dalībnieka,

lai viņš varētu no lūpām labāk saprast teikto. Līdz ar tulka ienākšanu mēģinājumi notika raitāk, režisore varēja vairāk laika veltīt aktieru meistarības izkopšanai, nostiprināt plūstošākus dialogus starp dalībniekiem, vairāk domāt par aktieru izkārtojumu uz skatuves.

Elvīra Elksne pati gan neapguva zīmju valodu. Šo to viņa saprata, taču lietot zīmju valodu neuzdrīkstējās, jo tad radās anekdotiski gadījumi un režisores nedzirdīgie «bērni» par viņu sirsnīgi smējās. Piemēram, viņa gribējusi pateikt «vadītājs», bet ar savām abu roku kustībām parādījusi, ka braucienā vada zirgu. Pēc tāda «joka» režisore vairāk nesaņēmas ar zīmēm kaut ko pateikt.

Daudz viesizrāžu ar uzvedumiem

Nozīmīgs notikums 1958. gadā Latvijas nedzirdīgo drāmas ansamblim bija piedalīšanās Igaunijas Nedzirdīgo biedrības rīkotajā visu trīs Baltijas republiku nedzirdīgo biedrību mākslinieciskās pašdarbības skatē, jo mūsējie plūca laurus. Panākumi iedvesmoja dalībniekus aktīvāk meklēt iespējas braukt viesizrādēs uz citām kaimiņrepublikām. Pēc daudziem gadiem tas piepildījās — tika būts visā plašā Padomju Savienībā, izņemot Turkmēnistānas republiku.

Lai oficiālo svētku pasākumu programmu padarītu interesantāku, lielāko kultūras namu pulciņu vadītāji sāka ieviest jaunu darba formu — visus koncerta numurus sasaistīja ar kādu caurviju tēmu tās skatuviskā izpausmē. Tas radīja teatralizēta priekšnesuma iespaidu. 1960.gadā Elvīra Elksne šo uzvedumu formu ieviesa arī nedzirdīgo kultūras dzīvē un turpmākos gados izkopa līdz pilnībai, iesaistot tajā lielu dalībnieku skaitu.

Vēlāk tika uzlabota tulkošana — lugu izrādēs sinhroni aktieru dialogam uz skatuves tos tulkoja divi tulki. Viesizrādes citās republikās tika tulkotas

krievu valodā, jo tās apmeklēja arī ļoti daudzi dzirdīgie skatītāji.

Noticēja savam kolektīvam

Jaunu pavērsienu repertuāra izvēlē atnesa 1961. gads. Ansambļa dalībnieki lūdza Elvīru Elksni iestudēt latviešu autoru lugas. Režisorei par lielu pārsteigumu nedzirdīgie aktieri izvēlējās Jāņa Raiņa lugu «Pūt, vējiņi». *«Kā gan nedzirdīgie tiks galā ar lugu vairākos cēlienos, kas bija sarakstīta tautasdziesmu stilā,»* — tāda bija Elksnes pirmā doma. Tomēr viņa pieņēma izaicinājumu. Darbs pie iestudējuma noritēja veiksmīgi. Aktieri aizrautīgi mēģināja līdz pat pusnaktij. Šis iestudējums bija mākslinieciski spēcīgs un tādēļ liels notikums visu nedzirdīgo dzīvē.

Lugas «Pūt, vējiņi» pirmizrāde notika 1963. gada rudenī Arodbiedrību kultūras namā (tagad — Mazā Ģilde). Zāle bija pilna. Skatītāju vidū bija arī daudz dzirdīgo cilvēku, kas bija pārsteigti, ka nedzirdīgie spēj tik labi iemācīties un ritmiski zīmju valodā norunāt tekstu. Režisores vērienīgākā izrāde «Pūt, vējiņi» ansambļa repertuārā noturējās desmit gadus, tā tika parādīta daudzās viesizrādēs gan Latvijā, gan ārpus tās robežām.

Arī nākošā izrāde — Safronova komēdija «Miljons par smaidu» izpelnījās skatītāju atzinību un Rīgas pilsētas dramatisko pulciņu skates komisijas augstu novērtējumu. Par nedzirdīgo aktieru tēlojumu bija aizgrābts toreizējais Jaunatnes teātra režisors **Vilis Ķimelis**:

«Tādas aktieru spēles priekšā cepuri nost! Jo viņi jau savās lomās patiesi dzīvo, nevis tēlo. Par tādu iekšējo aktiera atbrīvotību, ieejot autoru dotajā tēlā, pat dažs labs profesionālis var tikai sapņot!»

Nepiepildītais sapnis

Diemžēl atmiņas par šo skati režisorei ir rūgtas: ko dod augstie vērtējumi, ja komisijas vadošās personas nedzirdīgos aktierus joprojām uztvēra kā invalīdus un zīmju valodu redzēja kā barjeru dzirdīgiem skatītājiem. Nelīdzēja aizbaidinājums, ka lugai ir tulkojums skaņu valodā. Režisores sapnis iegūt savam nedzirdīgo aktieru ansamblim Tautas teātra goda nosaukumu palika nepiepildīts. Elvīra Elksne ir pārliecināta, ka, regulāri piedaloties teātra skatēs kopā ar dzirdīgajiem, nedzirdīgo ansamblis būtu ieguvis Tautas teātra nosaukumu. Lai gan bija apbalvojumi un atzinība, Tautas teātra nosaukumu tomēr nepiešķīra, jo daudziem nepārvarama šķita valodas barjera.

1970.gada beigās E. Elksne aizgāja pensijā. Tomēr viņa nepagurusi turpināja iestudēt arvien jaunas un jaunas lugas, tā dodot iespēju teātra mākslu baudīt gan nedzirdīgiem aktieriem, gan nedzirdīgiem skatītājiem. Milzīgu skatītāju atzinību ne tikai Latvijas, bet arī bijušās Padomju Savienības mērogā 1972. gadā izpelnījās teatralizētais uzvedums «Dzintarzeme Latvija», kas repertuārā noturējās vairākus gadus. Nedzirdīgo drāmas ansambļa repertuārā bija vēl šādas lugas: Raiņa «Uguns un nakts», R. Blaumaņa «Trīnes grēki», J. Anerauda «Putekļi», A. Griguļa «Šinelis», G. Zapoļskas «Panes Duļskas morāle», Simonova «Tā arī būs», A. Čehova «Lācis» un «Bildinājums» u.c. lugas, kā arī dažādi uzvedumi.

Bija kā laba māte

Rasma Kurēna, kas nedzirdīgo teātrī darbojas kopš 1957. gada, E.Elksni atceras kā ļoti stingru un prasīgu režisori: *«Teātra mēģinājumos valdīja ļoti stingra disciplīna. Nākot uz mēģinājumu, tekstam jau*

bija jābūt galvā un rekvizītiem savā vietā. Toties ārpus mēģinājumiem viņa bija mums kā māte, kurai varējām izsūdzēt savas bēdas un priekus un prasīt padomu dažādām dzīves situācijām. E. Elksne bija arī liela latviešu tradīciju popularizētāja. Viņa mūsos ir ieaudzinājusi mīlestību uz latviešu kultūru.»

Dienas aiziet «Ancīšos»

Tagad E. Elksne dzīvo Rīgas rajona Allažu pagasta «Ancīšos», klausās radio un seko visam, kas notiek valstī un visā pasaulē. Viņa zina arī Nedzirdīgo savienības jaunumus, jo mazmazmeita Austra lasa viņai priekšā «Kopsolī». Katru vasaru Drāmas ansamblis brauc sveikt savu teātra māmuļu dzimšanas dienā un mājas pagalmā viņai nospēlē ikgadējo jauniestudējumu. **I.I.**

Lai nedzirdīgo teātra druvas prasmīgajai kopējai, padarītā lielā veikuma apkopotājai, iemūžinātājai un vērīgajai vērtētājai cienījamajai Elvīrai Elksnei vēl ilgi laba veselība, možs gars, ass skats un gaiša doma!

